

Theaterschap eist Vakmanschap

Grolsch
bier

Vakmanschap is meesterschap

16 juni, Amsterdam, Concertgebouw, 20.15 uur

Radio Filharmonisch Orkest

Karlheinz Stockhausen _____ dirigent
Helga Hamm-Albrecht _____ sopraan
Karl Barkey _____ tenor
Peter Eötvös _____ klankregie

Karlheinz Stockhausen

Hymnen
Dritte Region mit Orchester

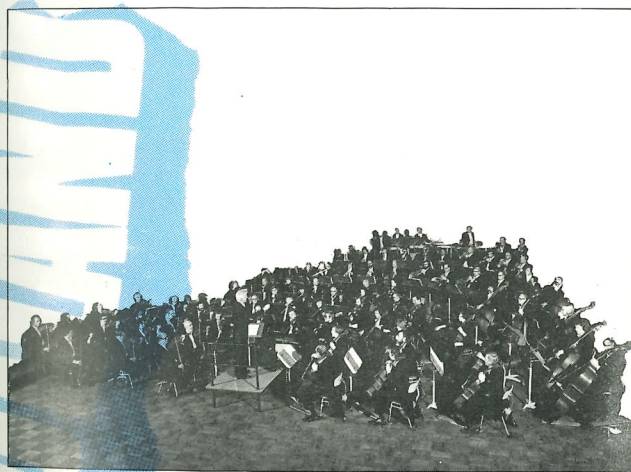
Pauze

Indianerlieder
'Am Himmel wandere ich ...'

Karlheinz Stockhausen

Het Radio Filharmonisch Orkest

Tijdens het concert is het streng verboden te fotograferen,
of anderszins opnamen te maken.

De volgende tekst schreef Stockhausen speciaal voor de eerste uitvoering van deze versie van "Hymnen" in New York, 1971.

Ik ben een z.g. "gearriveerde" kunstenaar. Men zegt, dat ik tot het establishment hoor en daarom "rechts" ben. Dat is dom.

Heeft het dan allemaal niets geholpen, dat mijn moeder uit huis is gehaald toen ik nog maar amper kon praten, en dat zij later op grond van een "nationale verordening" omgebracht is omdat ze alleen maar een nutteloze konsument was in tijd van oorlog? En ook niet dat mijn vader na zes jaar militaire dienst de beroemde heldendood stierf?

En dat ik eerst als kind door allerlei mij onbekende mensen vertroeteld ben, en daarna in het lazaret aan het front op 16-jarige leeftijd dag na dag de resultaten van de meest onmenselijke wreedheden onder ogen kreeg, fosforverbrandingen, de klagelijke dood van duizenden zwaargewonden, stukgereten lichamen? En ook niet dat ik jongens van mijn leeftijd, oude mannen, partizanen en z.g. deserteurs aan telefoondraden opgeknoopt heb zien hangen?

Dat ik jarenlang in schuilkelders het vege lijf moest redden en buiten de stank van 30, 40, of 50.000 lijken in een geliquideerd partizanen-bolwerk moest inademen? Dat ik boerenknecht, fabrieksarbeider, aardappeldief en mijnwerker ben geweest en daarna vijf jaar elke nacht als barpianist de feestvreugde voor zwarthandelaren en bezettingstroepen op gang mocht houden? Dat ik na de Tweede Wereldoorlog getuige ben geweest van een weerzinwekkende restauratie, van de vratzucht van het "Wirtschaftswunder", van foltering en onderdrukking in vele kleine oorlogen in andere landen en dat ik daar machteloos tegenover sta?

Gearriveerd? Gevestigd? Waartoe? Waarom? Dezer dagen las ik verhalen over folteringen in Vietnam. Moet ik wel, dacht ik, naar Amerika toe om muziek te maken voor de Amerikanen, en wat verandert er als ik afzeg?

Mijn kompositie "Hymnen" – een projekt over integratie van alle rassen, religies en landen – wordt vast voor een domme utopie uitgemaakt, zoals dat ook vaak op honende wijze in de Duitse pers gebeurt.

Zou iemand geloven dat ik een cynicus ben, die de wereld heeft opgegeven en zich verder bezig houdt met grapjes maken door bijvoorbeeld het Amerikaanse Volkslied in de nieuwe orkerstversie van "Dritte Region" met andere Volksliederen samen te verwerken, niet in een collage maar tot een duidelijke eenheid, waardoor de indruk zou

kunnen ontstaan dat ik in mijn haat allerlei vijandelijke elementen met elkaar konfronteer?

Wat kan een komponist tegenwoordig beter doen dan muziek schrijven waarin niet zomaar de wereld van vandaag tot uitdrukking wordt gebracht, maar veeleer projekties van en visioenen over een betere wereld getoond worden. De tonen en de fragmenten van de "objets trouvés" dienen daarvan deel uit te maken en samen met de toekomstdromen de enig mogelijke, naar elkaar en naar een goddelijke bestemming toegroeiende wereld te schetsen. Wanneer ook maar een beetje overkomt of begrepen wordt van hetgeen ik met "Hymnen" heb bedoeld, is dit werk al zinvol.

Ik heb geen enkele illusie de oorlog met zijn folteringen te kunnen tegenhouden. Integendeel: ik zie nog meer verschrikkelijke beproevingen op ons afkomen. Ik ken de eindeloos langzame weg van een onbewust levende naar een bewust levende mens, van het domme dier in ons zelf naar de Verlichte mens, die werkelijk weet waarom hij leeft en welke toekomst hij wil.

Men moet goed begrijpen dat mijn muziek gaat over deze ontwikkeling. Zij moet loutering kunnen geven. Iedereen moet maar onderzoeken wat hij zelf beter en duidelijker kan dan wat ik heb gedaan. Iedereen moet zelf maar beslissen of hij de eenheid van de hymnen, de Volksliederen – muzikale herkenningspunten voor een natie, voor een volk – zelf ook graag wil en of hij voelt voor een supranationale, universele conceptie en daaraan ook bijdragen wil leveren of vorm geven.

Amerika, land van vluchtelingen, verdrevenen en bijeengeraapt: ik heb jullie deze muziek op het lijf geschreven. Jullie kunnen een model voor de hele wereld zijn, als jullie leven zoals het in deze muziek wordt verkondigd.

Als jullie nu eens het goede voorbeeld gaven!
Karlheinz Stockhausen

Hymnen

Dritte Region mit Orchester

Het werk "Hymnen", met de ondertitel **elektronische en concrete muziek** is geschreven in de jaren 1965-1967 en bestaat in drie versies:

– de eerste versie is elektronisch en voor 8 klanksporen; de lengte is bijna twee uur
– de tweede versie heet "Hymnen", met de ondertitel **elektronische en concrete muziek met solisten**; de lengte hiervan is iets meer dan twee uur. De solisten bespelen elektronische orgels, een versterkte altviool (of een ander strijkinstrument of klarinet), piano en tamtam. De eerste uitvoering was in 1967.

– de derde versie heet "Hymnen", met de ondertitel **elektronische en concrete muziek met solisten en orkest**. Het stuk met orkest ontstond in 1969 in opdracht van het New York Philharmonic Orchestra en werd op 25 februari 1971 onder leiding van Stockhausen door dit orkest uitgevoerd. Deze versie heeft drie delen gescheiden door twee pauzes, het eerste en derde deel zijn voor solisten en klanksporen, het tweede gedeelte is voor orkest met klanksporen.

Dit (tweede) deel wordt als **Dritte Region mit Orchester** ook vaak zelfstandig uitgevoerd. Indien deze versie wordt gebruikt, komt eerst het slot van de **Zweite Region** met fragmenten uit de **Afrikanische Hymnen**, afgewisseld met het begin van de **Russische Hymne**. Dan volgt een zg. **Russische Brücke**, een gedeelte voor orkest alleen, dat vervolgens na ± 5 minuten in de **Dritte Region** overgaat.

De **Dritte Region** heeft drie centrale punten. Begonnen wordt met een voortzetting van de **Russische Hymne** die nu niet is vermengd met andere elementen, terwijl het volledig uit elektronische klanken bestaat, hetgeen verder in het werk niet voorkomt. Stockhausen heeft zich in dit onderdeel zeer grote ritmische en harmonische vrijheden veroorloofd.

Als tweede centrale punt klinkt de **Amerikanische Hymne** die door de collage-achtige opbouw en rijkdom aan klankkleuren op bonte wijze contrasteert met alle andere hymnen.

De laatste ademtocht van dit segment fluit in een paar seconden over de Atlantische Oceaan in de richting van het volgende centrale punt: de geëxalteerde **Spanische Hymne**.

Nationale liederen en de zg. Volksliederen vormen de bekendste muziekstukken die er maar zijn. Iedereen kent zijn eigen Volkslied en wellicht ook nog wel een paar andere en op z'n minst de beginregels ervan. Als men

dit soort, voor iedereen bekende, muziek integreert in een werk met onbekende, hedendaagse muziek, kan men bijzonder goed horen op welke manier de integratie plaats vindt: niet getransformeerd, min of meer getransformeerd, gemoduleerd of gemodificeerd. Hoe zelfstandiger het nieuwe stuk is geworden, des te nieuwsgieriger zal men zijn naar de manier waarop dat gebeurd is. Uiteraard gaat het bij Volksliederen om meer: ze zijn geladen door de tijd, door de geschiedenis, door het verleden, het heden en de verwachtingen voor de toekomst. Zij gaan over de subjectieve gevoelens van volkeren en bevolkingsgroepen in een bepaalde periode. (. . .)

In **Hymnen** zijn diverse transformatie- en modificatie-technieken toegepast: bijvoorbeeld het ritme van een eerste hymne bewerkt volgens het harmonisch patroon van de tweede; het resultaat daarvan gekombineerd met het agogisch verloop van een derde; de optelsom daarvan gemoduleerd door veelkleurige melodische klanken; tenslotte wordt het geheel nog over de uitvoeringsruimte uitgezaaid via de aldaar opgestelde speakers. Nu eens worden (delen van) hymnen ruw, nagenoeg onveranderd in de omgeving van elektronische klanken toegelaten, dan weer leiden de modificaties tot het onherkenbaar worden van het origineel. Uiteraard bevinden zich diverse stadia tussen deze uitersten. Naast **Volksliederen** worden nog meer "objets trouvés" gebruikt: flarden van gesprekken, straatrumoer, interviews, allerlei geluiden van kortegolfontvangers en van grote groepen mensen, lawaai van grote bijeenkomsten, een tewaterlating van een schip, een Chinese winkel, een staatsbezoek etc.

De kompositie wordt gekenmerkt door grote afmetingen, zowel in de tijd, in de dynamische bewegingen, in de harmonieën en de klankkleuren als in de totale lengte en de grote open structuren van het stuk. Dit alles werd langzamerhand in het verloop van het kompositieproces duidelijk en werd veroorzaakt door het universele karakter van het materiaal (**Volksliederen**) alsmede door de openheid die Stockhausen zelf in zijn houding t.o.v. het stuk ervaren heeft: het samenbrengen en het integreren van oude en nieuwe elementen die slechts schijnbaar niets met elkaar te maken hebben.

Stockhausen begeleidt zijn toelichting met de volgende uiterst korte samenvatting:

Verstecke, was du komponierst, in dem, was du hörst.
Verdecke, was du hörst.

Stelle etwas neben das, was du hörst.

Stelle etwas weit ausserhalb dessen, was du hörst.

Unterstütze, was du hörst.

Setze ein Ereignis, das du hörst, für lange Zeit fort.

Verwandle ein Ereignis bis zur Unkenntlichkeit.

Verwandle ein Ereignis, das du hörst, in das vorige, das du komponiert hast.

Komponiere, was du als nächstes erwartest.

Komponiere oft, höre aber auch für längere Zeiten dem zu, was schon komponiert ist, ohne weiter zu komponieren.

Mische alle Anweisungen.

Beschleunige zunehmend den Strom deiner Intuition.

Indianerlieder

"Am Himmel wandere ich . . ." is genoemd naar het eerste van de twaalf "Indianerlieder" die in juni 1972 als één geheel zijn gekomponeerd.

Het stuk maakt overigens deel uit van "Alphabet für Liège" en werd als zodanig voor het eerst op 23 september 1972 in Luik uitgevoerd. Deze versie duurde vier uur en werd gezongen door Helga Hamm-Albrecht (sopraan) en Karl O. Barkey (tenor).

"Am Himmel wandere ich . . ." kan ook afzonderlijk worden uitgevoerd door twee willekeurige zangstemmen, waarbij allerlei versies mogelijk zijn. Deze kunnen in lengte variëren van 45 minuten tot 8 uur. De zangers die dit werk uitvoeren, kunnen dit alleen maar doen als zij zich volledig kunnen identificeren met wát zij zingen. Zij krijgen veel vrijheid bij het kiezen van tempo en dynamiek, het al dan niet gebruik maken van de vele ritornellen, van ongewone stemgeluiden en -technieken en van fermates en rusten.

De twaalf perioden van de grote cyclus gaan zonder onderbreking in elkaar over, waarbij de eerste periode door slechts één toonhoogte gekenmerkt wordt en de twaalfde en laatste met twaalf verschillende toonhoogten werkt; het werk heeft derhalve dezelfde beweging als die van een spiraal, van het enzame

"Am Himmel wandere ich

Einen Vogel begleitend"

tot aan de laatste regels

"Sie ist geheiligt worden

Ich bin geheiligt worden".

Dream Song

(Chippewa)

In the sky

I am walking,

A Bird

I accompany.

Love Song

(Chippewa)

Oh

I am thinking

Oh

I am thinking

I have found my lover

Oh

I think it is so!

War Song

(Pawnee)

Let us see, is this real,

Let us see, is this real,

This life I am living?

Ye Gods, who dwell everywhere,

Let us see, is this real,

This life I am living?

Love Song

(Nootka)

No matter how hard I try

to forget you,

you always

come back to my mind,

and when you hear me singing

you may know

I am weeping for you.

Song

sung over a dying person

(Chippewa)

You are a spirit,

I am making you a spirit,

In the place where I sit

I am making you a spirit.

Opening Prayer of the Sundance

(Teton Sioux)

Grandfather!

A voice I am going to send,

Hear me!

All over the universe

A voice I am going to send,

Hear me,

Grandfather!

I will live!

I have said it.

Peruvian Dance Song

(Ayacucho)

Wake up, woman,

Rise up, woman,

In the middle of the street

A dog howls.

May the death arrive,

May the dance arrive,

Comes the dance

You must dance,

Comes the death

You can't help it!

Ah! what a chill,

Ah! what a wind. . . .

Plaint against the fog

(Nootka)

Don't you ever,

You up in the sky,

Don't you ever get tired

Of having the clouds between you and us?

A song by Nezahualcoyotl

(Aztec)

I am like the quetzal bird,

I am created in the one and only

god; I sing sweet songs among the flowers;

I chant songs and rejoice in my heart.

Song to bring fair weather

(Nootka)

You, whose day it is, make it beautiful.

Get out your rainbow colors,

So it will be beautiful.

Love Song

(Aztec)

I know not whether thou hast been absent:

I lie down with thee, I rise up with thee,

In my dreams thou art with me.

If my eardrops tremble in my ears,

I know it is thou moving within my heart.

Song of a man who received a vision

(Teton Sioux)

Friends, behold!

Sacred I have been made.

Friends, behold!

In a sacred manner

I have been influenced

At the gathering of the clouds.

Sacred I have been made,

Friends, behold!

Sacred I have been made.

Traumlied

(Chippewa)

Am Himmel

Wandere ich

Einen Vogel

Begleitend

Liebeslied

(Chippewa)

Oh

Ich denk'

Oh

Ich denk'

Ich hab mein Lieb gefunden

Oh

Ich denk'

Es ist so!

Kriegslied

(Pawnee)

Lasst uns sehn – ist dies wirklich,

Lasst uns sehn – ist dies wirklich

Dies Leben, das ich lebe?

Ihr Götter, die ihr überall wohnt:

Lasst uns sehn – ist dies wirklich

Dies Leben, das ich lebe?

Liebeslied

(Nootka)

Wie sehr ich trachte
Dich zu vergessen:
Du kommst immer wieder mir in den Sinn
Und wenn Du mich singen hörst,
Sollst Du wissen,
Dass ich weine um Dich.

Todeslied

(Chippewa)

Du bist ein Geist,
Ich mache Dich zu einem Geist.
Auf der Stelle wo ich sitze
Mache ich Dich zu einem Geist.

Eröffnung des Sonnentanzes

(Teton Sioux)

Grossvater!
Eine Stimme sende ich Dir,
Hör' mich!
Durchs ganze Universum
Sende ich Dir eine Stimme,
Hör mich,
Grossvater:
Ich werde leben!

Ich hab's gesagt.

Peruanisches Tanzlied

(Ayacucho)

Wach' auf, Frau,
Steh' auf, Frau,
Mitten auf der Strasse
Heult ein Hund.

Soll der Tod kommen –
Soll der Tanz kommen –
Kommt der Tanz
Musst Du tanzen
Kommt der Tod
Kannst Du nichts machen!

Huu! wie es zieht –
Huu! was ein Wind

Lied gegen Nebel

(Nootka)

Wirst Du nie –
Du da oben im Himmel –
Wirst Du nie müde,
Immer diese Wolken zwischen Dir und uns zu haben?

Ein Lied Nezahualcoyotl

(Azteken)

Ich bin wie der Quetzalvogel,
Ich bin erschaffen in dem Einen und Einzigen Gott.
Ich singe süsse Lieder unter den Blumen,
Ich stimme Lieder an und erquicke mein Herz.

Gutwetter Lied

(Nootka)

Du, dessen Tag es ist, mache ihn schön.
Hol' Deine Regenbogenfarben 'raus,
Dann wird er schön sein.

Liebeslied

(Azteken)

Ich weiss nicht, ob Du fortgewesen bist:
Ich lege mich mit Dir hin, ich stehe mit Dir auf,
In meinen Träumen bist Du bei mir.
Wenn die Tröpfchen in meinen Ohren zittern,
Weiss ich, dass Du es bist,
Die sich in meinem Herzen bewegt.

Lied eines Mannes, der eine Vision hatte

(Teton Sioux)

Freunde, hört!
Geheiligt worden bin ich.
Freunde, hört!
Auf heilige Weise
Kam es über mich
Bei der Versammlung der Wolken.
Geheiligt worden bin ich.
Freunde, hört!
Geheiligt worden bin ich.
Vertaling uit het Engels: Karlheinz Stockhausen

Bij dit programmaboekje hoort een handig opberghoesje dat nog veel meer informatie geeft over 'Concerten, opera, muziektheater' in het Holland Festival 1978.

Dit hoesje is gratis in dit theater te verkrijgen.
Let op de aanduiding: Hier gratis programmahoesje.
